

Alternativní cesty přímého prodeje potravin

Úvod

V této části projektu je zkoumána poptávka po potravinách distribuovaných prostřednictvím alternativních kanálů přímého marketingu (AMC) s potenciálem stát se hnacím mechanismem vývoje zemědělství směrem k regionálně udržitelnější podobě.

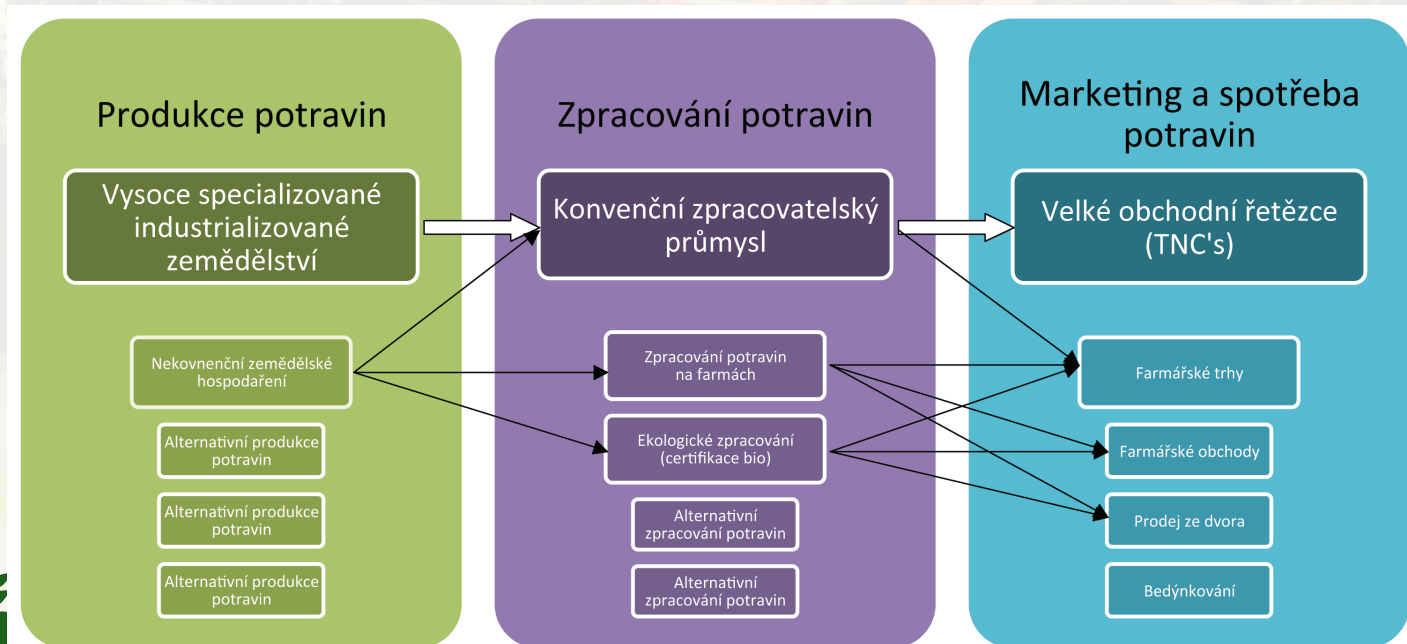
Výzkum byl zaměřen na výrobce a jejich způsoby prodeje potravin na regionální úrovni se zvláštním důrazem na iniciativy podporující produkci, zpracování a prodej potravin směřujících na místní trh. Případové studie byly v rámci Evropy uskutečněny ve třech lokalitách (2 z nich v městské či příměstské, třetí pak na ostrově s velkým rozdílem v počtu obyvatel v hlavní a mimo hlavní turistickou sezónu):

- **1 oblast** : město Plzeň a přilehlý venkovský region obklopující město (západní část České republiky)

- **2 oblast** : město Rennes a obce v okolí
- **3 oblast** : ostrov Santorini, Cyclades Archipelago v Řecku

Výzkum zohlednil tři primární funkce sledovaných případových studií: výrobu, zpracování a marketing a také spotřebu. Tyto tři funkce jsou ovlivněny vývojem směrem k městskému způsobu života a procesy urbanizace (spolu se specifickým turismem v řeckém případě) a tvoří dodatečnou 4. funkci. Z toho také vyplývá, že dynamiku obyvatelstva (demografický, územní a sociologický vývoj) je třeba brát

v úvahu jako klíčový faktor rozvoje AMC. Nová poptávka po kvalitních potravinách, která byla vytvořena tímto demografickým a společenským vývojem je rozhodující pro porozumění dynamiky sledované tranzice (přechodu) zemědělství. Platí to pro všechny tři případové studie, ale s některými regionálními odchylkami.

Obr. č. 1 Zemědělsko-potravinářský režim a jeho struktura

Pozadí výzkumu

Hlavní tlak na alternativní marketingové kanály potravin pochází ze změn v očekáváních (a částečně zvyků) spotřebitelů, kteří začínají nově vyžadovat vyšší kvalitu podpořenou důvěrou v původ a podmínky výroby „jejich“ potravin. Tento vývoj je součástí moderních procesů globalizace a jejich důsledků: vyostřená konkurence mezi obchodními řetězci vede ke konfliktům při vyjednávání cen mezi těmito obchody a jejich dodavateli. Současně s tím roste v důsledku globalizace zájem o lokální produkci. V součinnosti s novým přístupem v oblasti správy věcí veřejných postupně vznikly příležitosti, které vedly ke vzniku lokálních systémů produkce a prodeje potravin a jejich zakotvení ve stávajícím systému. To platí jak v případě Řecka u místních vinařů, kteří pěstují kvalitní vína, tak také pro Českou republiku, kde organizace veřejné správy (státní správy i místní samosprávy) navázaly v roce 2010 nový dialog mezi alternativními iniciativami a místními politiky. Ve Francii „Grenelle Environment“ vedlo k tomu, že veřejné

zakázky budou od roku 2012 využívat nejméně 20 % ekologických produktů (podstatné úsilí bylo také nasměrováno k posílení využití lokálních produktů ve veřejných jídelnách (1/3 farem působících v této iniciativě jsou certifikovány jako ekologické). Grenelle Environment představuje sérii politických setkání organizovaných v září a říjnu 2007, jejichž účelem bylo přijmout rozhodnutí týkající se životního prostředí a udržitelného rozvoje. Výzkumem bylo ve Francii potvrzeno, že to jsou právě nižší ceny placené výrobcům, které je nutí hledat cesty, jako zvýšit přidanou hodnotu produktů a tu navíc udržet na farmě, kupříkladu prostřednictvím zapojení do krátkých místních potravinových řetězců.

Co se změnilo?

Přerodové procesy prostřednictvím AMC jsou spojeny se třemi základními typy vývoje: V Rennes byl režim a procesy modernizace ustanoveny na dlouhodobém základě, ale v průběhu let se objevily negativní ekologické a socio-ekonomické důsledky.

Tranzici (přeměnu) směrem k AMC a lokálnímu hospodaření můžeme chápat jako dlouhodobou reakci na tyto negativní efekty a snahu nalézt nová řešení. Každá iniciativa AMC v Rennes je již relativně ustálená, ale i tak se rozšiřuje o nové účastníky a ideje, které částečně proměňují její výchozí základ. Instituce (tvořící režim) zůstávají nezměněny (to znamená, že jsou spravovány stejným způsobem), ale každá nová iniciativa „postrkuje“ režim, aby tuto novou dimenzi/ možnost integroval. Následkem toho se starší iniciativy objevují jako částečně zavedené a inovační proces postupuje s touto silou kupředu.

V České republice se zdá být dynamika procesu podobná s francouzskou případovou studií, ale odehrává se v mnohem kratším časovém úseku. Negativní důsledky industrializovaného zemědělství pozorovatelné v západní Evropě zde byly rychleji identifikovány v důsledku předchozí zkušenosti z jiných evropských zemí a vzájemného mezinárodního propojení. Díky tomu byly AMC ustanoveny rychleji a mohlo se s nimi začít experimentovat, zatímco ve Francii tento proces trval celou jednu generaci (od 70. let do konce století). Počáteční fáze iniciativy spadá do roku 2010, přičemž již další rok je charakterizován otevíráním nových marketingových kanálů jako jsou internetové obchody a další typy spolupráce spotřebitelů a producentů.

V případě Santorini fakticky neexistovala fáze standardizace a globalizace produkce spojená s intenzifikací zemědělských podniků a jejich přeměnou na modernizované farmy (tak, jak je znám tento systém ve všech urbanizovaných oblastech západní Evropy). Následkem toho se iniciativa rozvíjela od svého počátku jako hybrid iniciativy a režimu popsaného ve dvou (výše uvedených) případech. K naprosté modernizaci/globalizaci, jak byl tento proces popsán ve Francii, zde nikdy nedošlo.

Touristé v Santorini mohou navštívit vinařství a prohlédnout si tradiční „kanava“ (jeskynní otvor ve vulkanické půdě, který je využíván jako sklepení). Zdroj: Emi Tsakalou.

Proces tranzice je patrný především z propojení institucí (profesní komory, ministerstva, vzdělávací organizace, atd.), které musely uzpůsobit své rámce fungování v souladu se zaměřením těchto nových iniciativ a tak je uznat. Úspěšný příklad přímého prodeje potravin v Plzni našel svým způsobem ohlas i na národní úrovni. V roce 2011 vypsallo Ministerstvo životního prostředí ČR grantové schéma podporující po dobu 6 měsíců nově založené farmářské trhy. Díky této podpoře se velmi rychle zdvojnásobil počet míst, kde byly farmářské trhy pořádány (z původního počtu 100 na 200). Ministerstvo zemědělství ve stejné době iniciovalo diskusi, jejímž cílem bylo vytvoření formálních pravidel (kodexu) farmářských trhů.

Jiný příklad z Rennes – rozvoj AMC se stal součástí všech institucionálních rozhodnutí dotýkajících se zemědělství v daném regionu. Dokonce tuto novou iniciativu začaly brát v úvahu také supermarketky jako součást základních spotřebních trendů. Od roku 2000 byl započat nový výzkum (ekonomický, technický i sociálně-vědní) zaměřený

Nákup čerstvé zeleniny a mléčných produktů od místních producentů na farmářském trhu v Plzni. Zdroj: ENVIC, o.s.

na alternativní formy prodeje, do něhož se zapojili i výzkumníci původně působící v hlavním ekonomickém proudu.

V Santorini je „Santowines“ významně zapojena do KEOSOE (Centrální unie vín a a producentů vína, nejvyšší úroveň organizace vína a kolektivních organizací kolem vína v Řecku) a také ovlivňuje tvorbu politiky. V řecké vinařské federaci je rozvíjen výzkum a technologické inovace za účelem posílení vysoce kvalitní produkce vína. V roce 2000 Mezioborová unie (EDOAO) vyvinula strategický plán pro značky a jejich uvádění na trh jakostních řeckých vín, od roku 2009 je Santorini Assyrtiko (lokální odrůda) navržena jako jedna ze čtyř reprezentativních odrůd řeckých vín.

Hlavní poznatky

Všechny tři iniciativy byly započaty

na místní úrovni místními aktéry. V Plzni byla iniciativa iniciována lokálními pořadateli farmářských trhů, kteří kontaktovali regionální producenty, aby uspořádali první trh. V Rennes začala iniciativa kolem místních trhů pod širým nebem (nejdůležitější trh je v Rennes) zásluhou zapojení různých skupin zemědělců včetně mladých. V Santorini začala iniciativa žít díky místním vinařům, kteří si kladli za cíl podpořit místní (ale také národní a mezinárodní) trh s vínem.

Vytváření sítí bylo důležité především

pro rozvoj AMC. V Plzni pomohla spolupráce mezi organizátory vytvořit seznam producentů připravených zapojit se do prodeje na farmářských trzích. Pro rozvoj iniciativy se stali důležití především aktéři, kteří pocházeli z jiných oborů než přímo zemědělství (jako např. gastronomie, reklama a propagace) a kteří výrazně přispěli k prosazení této iniciativy. V Rennes se iniciativa rozšířila díky spolupráci a zkušenostem producentů s dalším typy

AMC (např. bedýnkový systém, obchody výrobců, místní produkty ve veřejných jídelnách, marketing na internetu, ...). Tito výrobci se postupně sešli v tematických sítích a sdruženích, které společně tvoří silnou regionální asociaci (FRCIVAM) schopnou zapojit se do institucionálního rozhodování, týkající se jejich aktivit a rozvoje poradenských služeb, sítí, školení a výzkumů pro své členy. V Santorini se iniciativa prosadila pomocí Unie družstev v Santorini – SantoWines – které má přibližně 2 500 členů (všichni jsou producenty na ostrově: farmáři a jednotliví vinaři), z nichž je 1 000 aktivních. SantoWines nyní zařizuje dotace pro zemědělce, zpracování a lahvování vína a také otevřelo supermarketky umožňující přímý prodej místních výrobků turistům.

Vybrané sociální faktory omezující rozvoj

AMC: V Plzni měli organizátoři trhů na počátku iniciativy poměrně blízké vztahy a sdíleli své zkušenosti. Později se ale situace změnila. Sektor začal růst a tím se zvýšila i konkurence mezi organizátory (takže některé trhy začaly pociťovat nedostatek vhodných farmářů, kteří by mohli být na trh pozváni). Tyto konkurenční vztahy oslabilly potenciál pro regionální a národní podporu a důvěru institucí. V Rennes se objevila otázka (po období intenzivního rozvoje AMC krátce po roce 2000): převyšuje stále poptávka spotřebitelů po místních potravinářských výrobcích nabídku (jak tomu bylo dříve), anebo dochází k rovnovážnému stavu, který by ukazoval na období stabilizace, resp. nasycení iniciativy (niche)? Otázka není doposud ještě zcela zodpovězena. V Santorini uspořádání na úrovni farem mezi vinaři a farmáři nejsou plynulé, neboť procesy modernizace odvětví vína pro kvalitní produkci prodávanou na místě, kterou prosazují výrobci vína, je zpochybňována

samotnými farmáři. Většina farmářů se zdráhá postupovat dle pokynů družstev nebo jednotlivých vinařů: hlavní diskuse se týká technických řešení v produkci, zpracování nebo prodeji vína a vhodného řešení, jak rozvíjet identitu marketingu místních vín (tj. mělo by být založeno na plném dodržování tradičních a autentických postupů, nebo by se mělo spoléhat na nové kombinace mezi těmito postupy a technickými inovacemi?) Tento problém se dotýká otázky identity jak aktérů, tak i jejich produkce.

Mladí farmáři a nové subjekty v iniciativě

Mladí farmáři a nově začínající jsou významnou skupinou aktérů ve všech třech sledovaných případech, coby nositelé nových nápadů ze zahraničí (Česko), anebo nositelé nových poznatků z prostředí městských škol (Řecko). V Rennes (Francie) je skupina mladých a nově začínajících farmářů chápána jako klíčová pro rozvoj AMC. Zde také bylo identifikováno celkem pět typů skupin s ohledem na jejich zapojení do přerodových procesů (jako např. nově začínající farmáři navazující na rodinnou tradici, typicky v oblasti

produkce zeleniny, anebo příklad nově začínajících farmářů, kteří si pokrokově volí ekologickou produkci (bio). Následně byly popsány čtyři prvky, které jsou nutnými podmínkami úspěchu těchto nových subjektů a mladých farmářů zúčastněných v AMC: strukturované sítě zemědělců sdílející alternativní vizi zemědělství, nový obsah vzdělávacích programů pro zemědělce, strukturovaná společenská poptávka občanů po místních produktech a veřejné politiky reflektující nové požadavky (které se většinou objevují na regionální úrovni).

Tradiční vinohrad v Santorini.
Zdroj: Emi Tsakalou.

Bližší informace o projektu

Webová prezentace projektu na stránkách s adresou: www.farmpath.eu

Kontakty

Catherine Darrot a Marion Diaz

Agrocampus Ouest
65 rue de Saint Briec,
CS 84215 – 35042 Rennes Cedex
Francie
catherine.darrot@agrocampus-ouest.fr
marion.diaz@agrocampus-ouest.fr

Lukas Zagata a Katerina Boukalova

Provozně ekonomická fakulta,
ČZU v Praze – Česká republika
zagata@pef.czu.cz
boukalova@pef.czu.cz

Emi Taskalou a George Vlahos

Agricultural University of Athens
Athens, Řecko
emitsakalou@yahoo.gr
sohalvg@gmail.com

'FarmPath' (Proměny zemědělského hospodaření: Cesty k trvalé regionální udržitelnosti zemědělství v Evropě) je tříletý mezinárodní projekt financovaný prostřednictvím 7. Rámcového programu Evropské komise. (Grant agreement no: 265394), který je řešen od března 2011 do února 2014.

Aberdeen
Craigiebuckler
Aberdeen AB15 8QH
Scotland UK

Dundee
Invergowrie
Dundee DD2 5DA
Scotland UK

The James
Hutton
Institute

Tel: +44 (0)844 928 5428
Fax: +44 (0)844 928 5429

info@hutton.ac.uk
www.hutton.ac.uk